

Mukayeseli Hukukta
TAKSİTLE SATIM SÖZLEŞMELERİNDE
ALICIYI KORUMAYA YÖNELEN TEDBİRLER

Asis Dr. Teoman AKÜNAL

I. GİRİŞ

Batı ülkelerinde özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra meydana gelen iktisadî gelişme ve buna bağlı olarak üretimin hızla artması, bu toplumlarda bir "tüketim ekonomisi"nin doğumuna yol açmıştır. Bu ekonomi, bireyin malî olanaklarını aşan bir oranda tüketime katılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sonucun gerçekleşmesinde taksitle satışlar önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde bazı toplumlarında üretim-sürüm dengesinin kurulmasında ve bu dengenin korunmasında, taksitle satışlar en önemli etken sayılmaktadırlar¹.

Ekonomik hayattaki bu gelişme paralel olarak, taksitle satım sözleşmeleri özellikle son yıllarda yasama ve uygulama bakımından sayısız problemin doğumuna yol açmıştır. Bu problemler birçok ülkede konunun özel bir kanunla düzenlenmesine; diğer bazı ülkelerde ise, mevcut hükümlerin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Örneğin İspanyol² ve İtalyan Hukuklarında³, taksitle satım sözleşmeleri özel bir

1) **Stucki**, Die gesetzliche Regelung des Abzahlungsgeschäftes, Doctora tezi, Zürich 1959, sh. 11.

2) İspanyol Hukukunda, taksitle satım sözleşmeleri daha önce genel hükümlerle düzenlenmekteydi. 22.1.1966 tarihinde yürürlüğe giren yeni kanun için bkz. **Böckl**, Das neue spanische Abzahlungsgesetz, AWD 1966 sh. 200; ayrıca bkz. **Gandara**, Der Abzahlungskauf nach spanischem Recht, Rabels Zeitschrift, 1971, sh. 714-733.

3) İtalyan Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri 15.9.1964 tarihli özel bir kanunla (Regolamentazione della vendita a rate) düzenlenmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, taksitle satım sözleşmelerine İtalyan Medenî Kanununun 1523 - 1526. maddeleri uygulanmaktaydı. 1964 tarihli kanun için bkz. **Schefold**, Die Bestimmungen über Abzahlungskaufe in den Rechten der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft, AWD 1964, sh. 337 (340).

kanunla düzenlenmiştir. Alman⁴, Avusturya⁵, Belçika⁶ ve İngiliz⁷ Hukuklarında ise, taksitle satım sözleşmelerini düzenleyen özel kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Taksitle satım sözleşmelerini Borçlar Kanunu içinde, satım sözleşmelerinin özel bir türü olarak düzenleyen İsviçre Hukukunda ise; bağımsız bir düzenlemeye gidilmemekle birlikte taksitle satımlar yeniden ve oldukça geniş bir şekilde düzenlenmiştir⁸.

Taksitle satım sözleşmelerinde son yıllarda ortaya çıkan bu gelişim, Avrupa Konseyi'nin de dikkatini çekmiş ve Konsey tarafından bu konuda mukayeseli bir rapor hazırlanmıştır⁹.

4) Alman Hukukunda taksitle satım sözleşmelerini 1894 tarihli **Abzahlungsgesetz (AbzG)** düzenlemektedir. Bu kanuna 1.9.1969 tarihli bir kanunla bazı maddeler eklenmiştir. Taksitle satım sözleşmelerini yeni baştan düzenleyen bir kanun tasarısı, halen meclis komisyonlarında görüşülmekte ve 1973 yılından önce kanunlaşmasına çalışılmaktadır. Bu konuda bkz. aşağıda dip not 91.

5) Avusturya Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri, 1896 tarihli özel bir kanunla düzenlenmişti. 15.11.1961 tarihli yeni **Ratengesetz (RatG)** bu kanunun yerini almıştır. Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, Das Abzahlungsgeschaeft nach dem neuen Ratengesetz, Wien 1966.

6) 9.7.1957 tarihli yeni kanun için özellikle bkz. **Priggert/Welter**, Das belgische Abzahlungsgesetz vom 9.7.1957, NJW 1960, sh. 519; ayrıca bkz. **Schefold**, sh. 337-339.

7) İngiliz Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri 1938 tarihli **Hire-purchase Act** ile düzenlenmiştir. 1954 ve 1964 yıllarında önemli değişikliklere uğrayan bu kanun, son olarak 1965 yılında yeniden ele alınmıştır. 1.10.1965 tarihinde yürürlüğe giren yeni kanun, toplam tutarı 2000 İngiliz Lirasına kadar olan **Hire Purchase Agreements** (kira sözleşmesi şeklinde yapılan satışlar), **Credit Sale Agreements** (taksitle satım sözleşmeleri) ve **(Conditional Sale Agreements** (mülkiyeti saklı tutma anlaşmaları) kapsamaktadır. Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, sh. 13; ayrıca bkz. **Meinhardt**, Das englische Hire Purchase Act 1964, AWD 1965, sh. 22-23.

8) İsviçre Borçlar Kanununda taksitle satım sözleşmelerini düzenleyen 226 - 228. maddeler, 23.3.1962 tarihli bir kanunla yürürlükten kaldırılmış ve yerlerine yeni 22 madde ikame edilmiştir. Bu 22 maddeden 12 tanesi taksitle satışlara (OR. m. 226 a - 226 m); 9 tanesi taksitler halinde ödenen peşin tediye satışlara (OR. m. 227 a - 227 i) ait bulunmakta, bir madde de müşterek hükümleri düzenlemektedir. Ayrıca İcra ve İflâs Kanunu ile haksız rekabet hakkındaki kanuna da bazı ilâveler yapılmıştır. Bu konuda bkz. **Zweifel**, Kısmî ödemeli satışların yeni tanzim şekli, (Çev. **B. Eğilmezler**), Ad. Der., 1963, sh. 1292-1309.

9) Vente a tempérament et a credit b'objets mobilier corporels dans les etats membre du Conseil d'Europe, Etude de droit compare preparee par l'Unidroit, Strasbourg 1970.

Çeşitli ülkelerde yasama politikası bakımından seçilen yollar farklı olmasına rağmen; taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesinde ulaşılan sonuçlar arasındaki benzerlikler, bu alanda karşılaşılan problemlerin müşterek karakterini ortaya koymaktadır¹⁰. Bu açıdan değerlendirildiği takdirde, taksitle satım sözleşmeleri Mukayeseli Hukuk bakımından cazip bir inceleme alanı teşkil edecektir.

II. TAKSİTLE SATIM SÖZLEŞMELERİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİNE YOL AÇAN SEBEPLER

1. Sosyal sebepler :

Taksitle satım sözleşmelerinin hukukî bakımdan önem kazanması, XIX. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Konuyu bağımsız olarak düzenleyen ilk kanunlardan Belçika Kanunu, 1887 tarihini taşımaktadır. Bu kanunu 1894 tarihli Alman ve 1896 tarihli Avusturya Kanunları takip etmiştir. Gerek Almanya, gerekse Avusturya'da özellikle dikiş makinelerinin taksitle satımında ortaya çıkan aksaklıklar, taksitle satım sözleşmelerinin özel bir kanunla düzenlenmesine sebep olmuştur¹¹. Her iki kanunda, alıcıyı borçlu gecikmesi hükümleri karşısında daha etkili bir şekilde korumayı hedef tutmakta idi. Borçlar Kanunumuza mehzaz teşkil eden İsviçre Borçlar Kanununun (eski) 226-228. maddelerinde de, taksitle satım sözleşmeleri bu açıdan ele alınmıştır. Adı geçen her üç kanunda da alıcı için iki yönlü bir himaye öngörülmüştür: Bir taraftan borçlu gecikmesi halinde satıcıya tanınan olanaklar kısıtlanmış; diğer taraftan da "muacceliyet şartları" ağırlaştırılmıştır¹².

Alıcıyı korumaya yönelen bu çabaların, XIX. yüzyılın liberal atmosferi göz önünde tutulursa, sosyal bir nitelik taşıdıkları inkâr edilemez. Bununla beraber, bu tedbirleri günümüzde yeterli saymaya imkân yok-

10) **Ewald**, Das geltende Abzahlungsgesetz und seine Reform, Köln 1956, sh. 28.

11) Bu konuda özellikle bkz. **Rühl**, Eigentumsvorbehalt und Abzahlungsgeschaef, 1930, sh. 17 vd.

12) Her üç kanunda da alıcı gecikmesi nedeniyle satıcının sözleşmeden dönmesi halinde, her iki tarafın da elde ettiği edimleri geri vermesi öngörülmekte, bu suretle alıcının o zamana kadar ödediği taksitlerin satıcıda kalması (Verwirkungsklausel) önlenmektedir. Aynı şekilde alıcı gecikmesi nedeniyle tüm satış bedelinin muaccel olabilmesi için de, en az birbirini takip eden iki taksitte gecikmiş olmak şart kılınmakta, bu suretle de "muacceliyet şartı" (Faelligkeitsklausel) ağırlaştırılmaktadır.

tur. Uygulama, kendi malî olanaklarını isabetli olarak takdir edemeyen, iktisadî bakımdan ekseriya zayıf ve alış-verişte tecrübesiz alıcıların, suis-timaller karşısında daha etkili bir şekilde korunması gerektiğini ortaya koymuştur. Alıcıyı, sözleşmenin yapılması sırasında kendi çıkarlarını ko-rumayı bilen bir *bonus pater familias* olarak kabul etmek, günümüz ger-çeklerine uymayan boş bir hayâlden ibarettir¹³. Özellikle taksitle satım sözleşmelerindeki gelişim, sözleşme özgürlüğü prensibini temelsiz bırak-mış; alıcının daha sözleşmeyi yaparken himayesini zorunlu kılmıştır¹⁴.

2. Ekonomik sebepler :

Taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesinin tek sebebi, alıcıyı daha etkili bir şekilde korumak endişesi değildir. Bunun yanında taksitle satışların ulusal ekonomi bakımından oynadığı önemli rol de, kanunkoyucunun bu alana müdahalesine yol açmıştır.

Taksitle satışların endüstri mallarının sürümünü artırdığı; bu suret-le bir takım sanayi kollarının kurulup, gelişmesine yardımcı olduğu bir gerçektir¹⁵. Aynı şekilde iktisadî buhran ve durgunluk devrelerinde, tak-sitle satışların piyasanın canlanmasına önemli katkılarda bulunduğu; para darlığının giderilmesine yardımcı olduğu da bilinmektedir. Ancak bu olumlu etkiler yanında, taksitle satımların ulusal ekonomi üzerinde olum-suz bazı etkileri de olmaktadır: Özellikle savaş ve buhran devrelerinde tüketim mallarına yönelen aşırı talibi önlemek veya enflasyonla etkili bir şekilde mücadele edebilmek endişeleriyle, taksitle satım sözleşmele-rinin kısıtlanmasına çalışılmıştır. İkinci Dünya ve Kore Savaşları sıra-sında Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan "*Regulation W*" ve yi-ne aynı devrelerde İngiltere'de yürürlüğe giren çeşitli *Control-Orders* tamamen bu düşüncelerin bir ürünüdür¹⁶.

13) **Gautschi**, ZSR 1958/II, sh. 755 a.

14) Bu arada taksitle satış sözleşmelerinin, alıcı için iktisadî bakımdan peşin para ile yapılan satım sözleşmelerinden daha fazla tehlike taşıdığı da unutulmamalıdır. **Stofer**'in de belirttiği gibi, peşin satışlarda alıcı, mal varlığında mevcut olan bir değeri harcamakta; taksitle satımda ise uzun vâdeli bir borç altına girmekte ve bu suretle gelecekteki tasarruf olanaklarını tüketmektedir (**Stofer**, Der Abzahlungsvertrag de lege ferenda, ZSR. 1958/II, sh. 231 a).

15) Bu konuda geniş açıklamalar için bkz. **Ostler/Weidner**, Kommentar zum Abzahlungsgesetz, 6. bası, sh. 4, Anm. 8.

16) ABD. Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri Federal bir kanunla düzenlenmiş değildir. İlk defa 1941 yılında yürürlüğe giren "**Regulation**

1964 tarihli İtalyan Kanununun hazırlanmasında da, ekonomik sebepler ön plânda rol oynamıştır. Bu kanunda taksitle satım sözleşmeleri tamamen ulusal ekonomi açısından ele alınmakta ve piyasada belirli bazı mallara karşı gösterilen aşırı talep sınırlanmak suretiyle, ithalâtın kısıtlanması ve ödeme dengesinin sağlanması hedef tutulmaktadır¹⁷.

Aynı şekilde Belçika ve Fransız Hukuklarında da, taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesinde ekonomik sebepler çeşitli oranlarda etkili olmuştur¹⁸.

İsviçre Borçlar Kanununun taksitle satım sözleşmelerini düzenleyen yeni hükümlerinin hazırlanması sırasında, ekonomik endişelerin herhangi bir rol oynamadığı ileri sürülmektedir. Kanun tasarısını hazırlayan *Stofer*'e göre, taksitle satışlar hakkındaki Federal Kanun, sadece alıcıyı korumak amacını taşımaktadır. Bu nedenle taksitle satım sözleşmelerinin bir üst süre ile sınırlanmasında veya alıcının peşin olarak ödemesi gereken asgarî miktarın tesbitinde, enflasyon tehlikesi veya belirli bazı malların ithalinin devletin ödeme ve ticaret dengesini tehlikeye düşürmesi gibi ekonomik endişeler rol oynamayacaktır. Ailenin çıkarlarını ön plânda tutan bu hükümler sayesinde, daimi masrafa yol açan bazı malların (örneğin otomobil vs.) edinilmesi zorlaştırılabilecek veya zorunlu ihtiyaç maddelerinin teminini güçleştirebilecek lüks bir takım harcamaların önüne geçilebilecektir¹⁹. Aynı düşünceler, kanunun Federal Mecliste görüşülmesi sırasında da belirtilmiştir²⁰. İsviçre Borçlar Kanununun 226 d/f. II. maddesinin hükümete verdiği yetkiye dayanılarak çıkartılan 21.9.1962 tarihli Kararnamede de, mobilya ve otomobil satışlarında taksitle

W" ile Federal Hükûmete bazı mallar için taksitle satım sözleşmelerini 12-24 ay arasında değişen bir üst süre ile sınırlayabilmek olanağı tanınmıştır. Bu kanun gereğince Federal Hükûmet, sözleşmenin yapılması sırasında alıcının peşin olarak ödemesi gereken miktarı, tüm satış bedelinin % 10 - % 30'u oranında tesbit edebilme yetkisine de sahip olmuştur. Bu tedbirler sayesinde 1952 yılında ABD'de taksitle satışların genel hacmi % 20 oranında kısıtlanabilmıştır (Bu konuda bkz. *Ewald*, sh. 22-24; *Stofer*, ZSR 1958/II, sh. 227 a; ayrıca bkz. *Stucki*, sh. 20).

17) *Schefold*, sh. 340.

18) *Schefold*, sh. 337 ve 339. Ayrıca bkz. aşağıda 28 no. lu dip not.

19) *Stofer*, Kommentar zum schweizerischen Bundesgesetz über den Abzahlungs - und Vorauszahlungsvertrag, Basel 1963, sh. 22/23; karş. *Stofer*, ZSR 1958/II, sh. 242 a.

20) Bu konuda bkz. *Engelke*, Mindestanzahlung und Höchstdauer beim Abzahlungsvertrag, Idee und Wirklichkeit in der Schweiz, Doktora tezi, Tübingen 1968, sh. 6.

satım sözleşmelerinin üst süresi ve peşin olarak ödenmesi gereken miktarın oranı, tamamen bu düşünceler göz önünde tutularak tesbit edilmişti²¹.

Bütün bu düşüncelere rağmen 1964 yılı başlarında, fiat artışlarının önüne geçmek ve enflasyon tehlikesini ortadan kaldırmak için başvurulacak tedbirlerin Federal Mecliste görüşülmesi sırasında, hükûmetin OR 226 d/f. II. maddesinin kendisine verdiği yetkiden yararlanmak suretiyle, tüketim mallarına yönelen aşırı talebi sınırlaması teklif edilmiştir²². Bunun sonucu olarak çıkartılan 26.5.1964 tarihli Kararname tamamen bu düşüncelerin bir ürünüdür²³. Bu gelişim karşısında doktrinde, OR 226 d/f. II. maddesinin temel karakterini önemli ölçüde değiştirdiği ve alıcıyı koruma endişeleri yerine, konjonktür politikası tedbirlerinin ön plâna geçtiği ileri sürülmektedir²⁴.

III. TAKSİTLE SATIŞLARIN ÜLKEMİZDEKİ DURUMU

Taksitle satışların ülkemiz ekonomisinde oynadığı rol hakkında geniş bir araştırma yapılmış değildir. Bununla beraber, henüz gelişme devresinde bulunan Türk sanayiinin daha çok iç pazarların tüketim ihtiyaçlarına yönelmesi, ülkemiz bakımından taksitle satışların önemini artırmaktadır. Bugün için dahi, elektrikli ev aletlerinin (buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, radyo vs.) ve möble satışlarının büyük ölçüde taksitle yapıldığı bir gerçektir. Aynı sanayii kolundaki rekabetin, zamanla taksitle satışları daha da artıracığını ileri sürmek, kanaatimizce aşırı bir görüş sayılmayacaktır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı çalışmalarına esas olmak üzere Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan "Banka Kredi Sistemi-

21) Engelke, sh. 7.

22) Engelke, sh. 8.

23) Bu kararname ile taksitle satım sözleşmelerinde üst süre gencil olarak iki yıl olarak tesbit edilmiş, otomobil satışlarında ise bu sürenin bir buçuk yıl olması öngörülmüştür. Ayrıca OR 226 d/f. II de % 20 olarak tesbit edilmiş olan peşin ödeme oranı, genel olarak % 30'a çıkartılmış, otomobil satışlarında ise bu oran % 35 olarak tesbit edilmiştir. Bütün bu tedbirlerin alınmasında sadece ekonomik sebeplerin rol oynadığı, bizza' **Stofer** tarafından da kabul edilmektedir (**Stofer**, Kommentar zum schweizerischen Bundesgesetz über den Abzahlungs und Vorauszahlungsvertrag, Ergaenzungsband 1, Basel 1966, sh. 49).

24) Engelke, sh. 8-9.

nin Yeniden Düzenlenmesi" adlı rapora göre: "Dayanıklı ev eşyaları ve motorlu taşıt araçları satışlarına ait tahmîni rakamlara dayanarak yapılan hesaplara göre halen Türkiye'de kullanılmakta olan taksitli satış kredisinin hacmî kabaca 600 milyon TL. ve yıllık artışlar da 150 milyon TL. civarındadır"²⁵. Raporda belirtildiğine göre, dayanıklı ev eşyası satışlarında 17 aya kadar uzayabilen ve ortalama vadesi 9 ay olan taksitle satış sözleşmeleri yapılmakta; tüketicilerin bu satışlar sırasında ödediği faiz oranı yüzde 18-24 arasında değişmektedir²⁶. Aynı raporda varılan sonuca göre: "Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de alıcılar hakiki faiz haddini hesaplamak imkânına sahip bulunmamakta ve toplam ödemelerin miktarı ile değil, daha çok aylık taksitlerin miktarı ile ilgilenmektedirler"²⁷.

Türkiye'ye has bir özellik olmamakla beraber, birtakım hizmet edimlerinin, özellikle dış seyahat olanaklarının taksitle ödenmek üzere tüketiciye sunulması, son yıllarda ülkemizde yaygın bir hal almıştır²⁸. Bütün bu gelişim karşısında taksitle satım sözleşmelerinin Mukayeseli Hukuk açısından incelenmesi, sadece dogmatik bakımdan değil, aynı zamanda uygulama bakımından da önem taşımaktadır.

25) Banka kredi sisteminin yeniden düzenlenmesi, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı hazırlık çalışmaları yardımcı dökümanları, DPT yayınları, Ankara 1971, sh. 205.

26) Adı geçen rapor, sh. 207.

27) Adı geçen rapor, sh. 208.

28) Taksitle satışlar hakkındaki hükümler, taksit sisteminin uygulandığı tüm sözleşmeleri kapsamamakta; sadece taşınır satışlarını düzenlemektedir. Bir takım hizmet edimlerinin, özellikle uçak ve tatil seyahati olanaklarının taksitle ödenmek üzere tüketiciye sunulması halinde, taksitle satım hükümlerinin uygulanıp - uygulanmaması sorunu Mukayeseli Hukukta farklı çözümlere bağlanmıştır.

Dış gezi olanaklarının taksitle tüketiciye sunulmasının ulusal ekonomi bakımından taşıdığı sakıncalara Alman ve İsviçre Hukuklarında da temas edilmiştir. Bununla beraber taksitle satış hükümlerinin bu tip sözleşmelere uygulanmasından, sırf n a z a r î düşüncelerle vazgeçilmiştir (Bu konuda bkz. **Ewald**, ZSR 1958/II, sh. 776 a).

Belçika Hukukunda ise, ekonomik endişeler ağır basmış ve 23.12.1957 tarihli kararname ile, tatil gezileri hakkında da taksitle satım sözleşmeleri hakkındaki hükümlerin uygulanması öngörümüştür (Bu konuda bkz. **Prigert/Welter**, Das belgische Abzahlungsgesetz von 9.7.1957, NJW 1960, sh. 519; ayrıca bkz. **Schefold**, sh. 337).

IV. TAKSİTLE SATIM SÖZLEŞMELERİNDE ALICIYI KORUMAYA YÖNELEN ÇABALAR

1. Sözleşmenin esaslı unsurlarını kapsayan yazılı şekil :

a) Genel olarak

Mukayeseli Hukukta alıcıyı korumaya yönelik tedbirlerin başında, taksitle satım sözleşmelerinin yazılı şekil şartına bağlanması yer almaktadır. Bu tedbir Mukayeseli Hukuk bakımından yeni değildir. İngiliz Hukukunda 1938 tarihli Hire Purchase Act, taksitle satım sözleşmelerinin yazılı olarak yapılmasını ve sözleşmenin bir nüshasının mutlaka alıcıya verilmesini öngörmekte idi²⁹. İsviçre Borçlar Kanununun 226a/f. II. maddesine göre de, taksitle satım sözleşmelerinin geçerli olabilmesi için, yazılı şekilde yapılması şarttır. Aynı şekilde 1961 tarihli Avusturya (RatG. § 10) ve 1965 tarihli Alman (AbzG. § 1a) kanunlarında da, taksitle satım sözleşmelerinin yazılı olarak yapılması öngörülmektedir.

Uygulamada taksitle satım sözleşmelerinin büyük ölçüde yazılı olarak yapıldığı bir gerçektir. Bununla beraber, bu uygulama alıcı bakımından güven verici olmaktan uzaktır. Zira genellikle basılı formüller halinde hazırlanan sözleşme şartları, sırf satıcının çıkarları gözönünde tutularak düzenlenmekte; bu formüllerde yer alan hususlar alıcı tarafından çok kez okunmamakta; okunsa dahi kolaylıkla anlaşılammamaktadır³⁰. Uygulamada rastlanılan bu aksaklıklar nedeniyle, İngiliz Hukukunda 1964 tarihli Hire Purchase Act sözleşme şartlarının önceden basılı olarak hazırlanması halinde, Ticaret Bakanlığına geniş kontrol yetkisi tanımıştır. Bu yetkiye dayanarak çıkartılan 24.9.1964 tarihli kararnamede, bu çeşit formüllerde kullanılacak harflerin en az 1,4 mm. büyüklüğünde olması ve beyaz zemin üzerine gri veya siyah olarak basılması şart kılınmıştır³¹. Aynı şekilde Amerikan Hukukunda da 1969 tarihli *Truth in Lending Act*, taksitle satım sözleşmelerinde kullanılan basılı formüllerde yer alacak harflerin büyüklüğünü, satır aralarının açıklığını v.s. etraflı bir şekilde düzenlemektedir³².

İsviçre Borçlar Kanununun taksitle satım sözleşmeleriyle ilgili hükümlerinin değiştirilmesi sırasında, satıcı tarafından bastırılan formüller-

29) Bu konuda bkz. **Meinhardt**, AWD 1965, sh. 22.

30) **Gautschi**, ZSR 1958/II, sh. 755 a.

31) **Meinhardt**, AWD 1965, s. 22.

32) Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 234 a.

lerin resmî makamların kontroluna tabi olması teklif edilmişse de; bu durumun taksitle satışların adeta ruhsat sistemine bağlanması anlamına geleceği, ayrıca bir takım idarî mercülerin kurulmasını gerektireceği gerekçeleriyle rağbet bulmamıştır³³.

b) *Şeklin kapsamı :*

Taksitle satım sözleşmelerinin yazılı şekil şartına bağlanması, sözleşme metninde belirli hususların yer alması sağlanabildiği oranda bir anlam taşıyacaktır. Bu bakımdan yazılı şekil şartı yanında, alıcının giriştiği borçlanmanın kapsamı hakkında tam bir fikir sahibi olmasını sağlayacak tüm bilgilerin, sözleşme metninde açıkça belirtilmesi öngörülmektedir³⁴. Bu suretle taksitle satım sözleşmelerinin “zarurî muhtevası”, kanunkoyucu tarafından tesbit edilmiş olmaktadır.

Alman Hukukunda, malın peşin ve taksitle satış fiyatının; taksitlerin sayısı, vadesi ve yüksekliğinin sözleşmede belirtilmesi her türlü taksitle satım için mecburidir (AbzG. § 1a)³⁵. İsviçre Hukukunda ise, sözleşmenin zarurî muhtevası, satıcı tarafından bir mesleğin icrası dolayısıyla yapılan taksitle satım sözleşmeleri için tesbit edilmiştir³⁶. OR m. 226a/f. 2 bu tip sözleşmelerde yer alması gereken hususları 11 bent halinde saymaktadır. Buna göre: Tarafların ad-soyadı ve ikametgâhları, sözleşmenin konusu (satılan), malın peşin ve taksitle satış fiyatı, taksitle satış dolayısıyla peşin satış fiyatında meydana gelen her türlü artışın (Frank olarak) belirtilmesi gerekmekte; ayrıca sözleşmenin yapılması sırasında alıcının peşin olarak ödemek zorunda olduğu miktarın (pey), taksitlerin vadesi, yüksekliği ve sayısının, gecikme faizinin oranının da sözleşmede yer al-

33) Bu konuda bkz. **Gautschi**, ZSR 1958/II, sh. 758 a; ayrıca bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 269 a ve sh. 809 a.

34) **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 269 a.

35) Bu konuda bkz. **Ostler/Weidner**, Kommentar, § 1 a, Anm. 4.

36) Bu suretle tamamen tesadüfi olarak, kullanılmış bir malını taksitle satan satıcının, kanun hükümlerini bilmemek yüzünden zarara uğramasının önüne geçilmek istenmiştir (**Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 270 a). Bununla beraber böyle bir durumda dahi, satım sözleşmesi bu işi meslek edinmiş bir temsilci vasıtası ile yapılmışsa (örneğin, kullanılmış bir otomobil, bir acenta vasıtası ile satılmışsa), sözleşmede kanunun aradığı hususların yer alması gerekecektir (**Stofer**, Kommentar, sh. 63).

37) OR 226 c gereğince alıcı, her iki tarafça imzalanmış olan sözleşmenin bir nüshası kendisine gönderildiği tarihten itibaren 5 gün içinde, sözleşmeden cayma hakkına sahiptir. Alıcıya kanun gereği tanınan bu yetkinin de, sözleşmede açıkça yer alması gerekir (OR 226a/f. 2, b. 8).

ması gerekmektedir³⁷. Bu hususlardan bir veya birkaçının sözleşmede yer almaması halinde, farklı müeyyideler öngörülmüştür³⁸.

1961 tarihli Avusturya Kanununda da, taksitle satım sözleşmelerinde yer alması gereken hususlar etraflı bir şekilde sayılmıştır (RatG. § 10/f. 1). Ancak bu kanunun uygulanabilmesi için, sözleşmenin satıcı tarafından bir mesleğin icrası dolayısıyla yapılmış olması ve alıcı için de ticarî bir mahiyet taşımaması gerektir³⁹. Bu bakımdan Avusturya Hukukunda da, sonuç olarak İsviçre Hukukuna benzer bir çözüm tarzının benimsendiği kabul edilebilir.

c) *Şekle aykırılığın sonuçları :*

Taksitle satım sözleşmelerinde şekil şartına uymamanın müeyyidesi, Mukayeseli Hukukta oldukça farklı bir şekilde düzenlenmiştir.

İsviçre Hukukunda yazılı şekil, taksitle satım sözleşmeleri için bir geçerlik şartıdır (OR 226a/f. 2). Bu açıdan, sözleşmenin bir mesleğin icrası dolayısıyla yapıp yapılmaması herhangi bir fark yaratmaz⁴⁰. Satıcı tarafından bir mesleğin icrası dolayısıyla yapılan taksitle satım sözleşmelerinde ise, sözleşmenin konusu (satılan), alıcının peşin olarak ödemesi gereken miktar (pey), malın peşin ve toplam satış fiyatlarının da açıkça belirtilmesi gerekir. Aksi takdirde sözleşme yazılı şekilde yapılmış olsa dahi, geçerli olmaz (OR 226a/f. 3). Şekil şartlarına uymak, satıcıya kanun tarafından yüklenen bir yükümlülük olduğundan, bu yükümlülüğe aykırı davranış sebebiyle sözleşme geçerlik kazanamamışsa, satıcı culpa in contrahendo gereğince alıcıya karşı sorumlu tutulacaktır⁴¹.

Belçika Hukukunda ise, şekil şartlarına uyulmama halinde oldukça ilginç bir çözüm tarzı benimsenmiştir. 1957 tarihli Belçika Kanununun 3. maddesi gereğince taksitle satım sözleşmeleri yazılı şekle bağlıdır. Kanunun 4. maddesinde sözleşme metninde yer alması gereken hususlar 11. bent halinde sayılmıştır. Şekil kurallarına aykırı davranış, Belçika Hukukunda da genel bir geçersizlik sebebidir. Buna rağmen kanunkoyucu taksitle satım sözleşmelerinde bu genel kuraldan ayrılmış ve bu sözleşmelerde şekil kurallarına aykırılık halinde iki değişik müeyyide öngörmüştür :

38) Bu konuya aşağıda şekle aykırılığın sonuçları bölümünde temas edilecektir.

39) Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, sh. 24 vd., ayrıca bkz. sh. 50 vd.

40) **Zweifel**, (Çev : **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1295.

41) **Stofer**, Kommentar, sh. 69; **Zweifel**, (Çev : **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1295.

Sözleşme yazılı şekilde yapılmamışsa veya sözleşme metninde satılanın veya satış bedelinin tesbitine yarayacak hususlara yer verilmemişse, alıcı ancak malın peşin satış fiyatını ödemekle yükümlü tutulabilir. Alıcı bu durumda dahi, edimini taksitler halinde ifa etmeye yetkilidir (m. 8/f. 1). Yukarıda sayılan hallerde, satış bedelinin "peşin satış bedeli"ne dönüşmesi, *kendiliğinden* gerçekleşir; bunun için herhangi bir mahkeme kararına lüzum yoktur⁴². Buna karşı sözleşme yazılı şekilde yapılmakla beraber, sözleşme metninde taraflar (alıcı ve satıcı) gerektiği şekilde belirtilmemişse⁴³; veya sözleşmede yer alması gereken diğer hususlar eksik bırakılmışsa, alıcı satış bedelinin uygun bir oranda azaltılmasını yargıçtan talep edebilir (m. 8/f. 2). Böyle bir durumda satış bedelinin indirilebilmesi için, şekil kurallarına aykırı davranış sonucunda alıcının zarara uğramış olması gerekir ve satış bedeli ancak bu zarar oranında indirilebilir⁴⁴.

1969 tarihli Alman Kanununda da, Belçika Hukukuna benzer bir çözüm tarzı benimsenmiştir. Taksitle satım sözleşmesinde şekil kurallarına uyulmamışsa (sözleşme yazılı şekilde yapılmamışsa veya sözleşme metninde malın peşin ve taksitle satış fiyatı veya taksitlerin sayısı, vadesi ve yüksekliği belirtilmemişse), AbzG § 1a/f. 3 gereğince sözleşmenin meydana gelmiş sayılabilmesi için satılanın alıcıya teslim edilmiş olması gerekir. Böyle bir durumda alıcı, sadece malın peşin satış fiyatını borçlanmış sayılır. Alıcı bu bedeli taksitler halinde ödemeye yetkilidir. Alman Hukukunda BGB § 125 gereğince, şekil kuralına uyulmaması halinde sözleşmenin esas itibariyle bâtil sayılması gerekirdi. Taksitle satım sözleşmelerinde "alıcının ve satıcının çıkarlarına daha uygun düştüğü" gerekçesiyle, bu genel kuraldan ayrılmış ve farklı bir müeyyide öngörülmüştür⁴⁵.

42) Bu konuda bkz. **Schefold**, sh. 339; ayrıca bkz. **Weick**, *Vertragsform und Vertragsinhalt in der Reform des Abzahlungsrechts*, Betriebsberater 1971, sh. 317 (318).

43) 1957 tarihli Belçika kanunu bu konuda oldukça titiz davranmaktadır. Taksitle satış yapabilmek için Ticaret Bakanlığından izin almak gerekir. Sözleşme metninde ise satıcının ad - soyadının, ticaret unvanının, ticaret sicil numarasının ve taksitle satım hakkındaki iznin tarih ve numarasının belirtilmesi gereklidir.

44) Bu konuda bkz. **Weick**, sh. 318.

45) Bu konuda bkz. **Weick**, sh. 318. Alman Hukukunda benimsenen çözüm tarzı, doktrinde çeşitli yönlerden eleştirilmektedir. Özellikle sözleşmenin meydana gelmiş sayılabilmesi için, teslimin şart kılınması kınanma'ta, teslimine kadar geçecek süre içinde sözleşmenin akibetinin belirsiz kalması sakıncalı bulunmaktadır (Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Weick**, sh. 317-319).

1961 tarihli Avusturya Kanunu da taksitle satım sözleşmelerinin yazılı olarak yapılmasını öngörmektedir (RatG. § 10/f. 1). Bununla beraber şekil kurallarına aykırı davranış, sözleşmenin geçerli olmasını etkilememekte ve sözleşmede kararlaştırılan hususlar her iki tarafı da bağlamaktadır (RatG. § 10/f. 3). Ancak şekil kurallarına uymak satıcıya kanun tarafından yüklenen bir ödev sayıldığından, bu yükümlülüğe aykırı davranan satıcı para cezasına çarptırılmaktadır⁴⁶.

Taksitle satım sözleşmelerinde şekil kurallarına aykırılık nedeniyle çeşitli hukuklarda öngörülen müeyyideleri değerlendirmek gerekirse : şekil kurallarına uymayı zorlamak bakımından en etkili çözüm tarzının, İsviçre Hukukunda benimsenmiş olan geçersizlik müeyyidesi olduğu kabul edilebilir. Bununla beraber bu çözümün alıcının çıkarlarına da aynı ölçüde uygun düştüğü iddia edilemez⁴⁷. Buna karşı şekle aykırılık halinde malın satış bedelinin ipso iure indirilmesi, alıcının çıkarları bakımından daha uygun gözükmemektedir. Bu çözüm tarzı, aynı zamanda satıcıyı da şekil kurallarına uymaya zorlayacağından, tercih edilebilir. Bununla beraber bu durumda alıcı sözleşmeyi yaparken daha iyi düşünmek, geçici heves ve arzularından doğabilecek hafifliklere karşı korunabilmek olanaklarından yoksun kalacaktır. Avusturya Hukukunda benimsenen çözüm tarzında ise, şekle aykırılık halinde uygulanan müeyyidenin alıcı bakımından bir etkisi olmamaktadır. Bu müeyyide olsa olsa satıcıyı şekil kurallarına uymaya zorlamak bakımından yararlı olabilecektir⁴⁸.

2. Alıcının peşin ödemesi gereken asgarî miktarın (pey) tesbiti ve sözleşmenin bir üst süre ile sınırlanması :

Taksitle satım sözleşmelerinin çeşitli ülkelerde yeniden düzenlenmesi sırasında, satış bedelinin belirli bir oranının alıcı tarafından peşin olarak ödenmesi, genel bir tedbir olarak öngörülmüştür. Bu suretle satış bedelinin belirli bir kısmını dahi karşılayabilecek tasarrufu bulunmayan kimselerin, taksitle satım sözleşmelerine girişmeleri önlenmek istenmiştir⁴⁹. Bu tedbire paralel olarak, taksitle satım sözleşmeleri kanun tarafından bir üst süre ile sınırlanmaktadır. Böylece taksitlerin çok küçük tu-

46) Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, sh. 51 vd.

47) İsviçre Hukukunda benimsenmiş olan çözüm tarzının eleştirilmesi için bkz. **Ewald**, Neues Teilzahlungsrecht, Köln 1959, sh. 27.

48) **Mayrhofer**, sh. 52.

49) **Engelke**, sh. 3; **Mayrhofer**, sh. 34.

tulması ve sözleşmenin alıcı bakımından tükenmek bilmeyen bir borç kaynağı olmasının önüne geçilmek istenmektedir⁵⁰.

Belçika Hukukunda alıcının satış bedelinin belirli bir oranını peşin olarak ödemesi, taksitle satım sözleşmesinin kurulmuş sayılabilmesi için şarttır. 1957 tarihli kanunun 5. maddesine göre, taksitle satım sözleşmesi —Belçika Medenî Kanununun 1583. maddesinde yer alan genel kuraldan farklı olarak— taksitle satış fiâtının en az % 15 inin alıcı tarafından peşin olarak ödenmesi ile meydana gelmiş sayılır⁵¹. Bu suretle Belçika Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri bir “aynî akit” (Realvertrag) olarak düzenlenmiş olmaktadır⁵². Kanunun 6. maddesi ile de hükûmete, belirli mallar için taksitle satım sözleşmelerini bir üst süre ile sınırlayabilme yetkisi tanınmaktadır⁵³.

İsviçre Borçlar Kanununun taksitle satım sözleşmeleriyle ilgili hükümlerinin yeniden düzenlenmesi sırasında, Belçika Kanununun çözüm tarzının İsviçre Hukukunda da benimsenmesi teklif edilmiştir⁵⁴. Ancak bu teklif, “Roma Hukukunun ilkel devrine bir dönüş” olarak nitelendirilmiş ve rağbet bulmamıştır⁵⁵.

İsviçre Borçlar Kanununun 226d. maddesine göre: alıcı en geç satılanın kendisine teslim edildiği anda, malın peşin satış fiâtının en az % 20 sini ödemek ve bakiye borcunu da sözleşmenin yapıldığı andan itibaren iki buçuk yıl içinde taksitler halinde ifa etmek zorundadır⁵⁶. Bu miktar kısmen veya tamamen ödenmeden satılan alıcıya teslim edilmişse, satıcı ödenmeyen kısım hakkındaki talep hakkını kaybeder (OR m. 226d/f. 3). Alıcı peşin olarak ödemesi gereken miktarı teslimden sonra ifa et-

50) **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 289 a.

51) Art. 5 : Par dérogation à l'article 1583 du Code civil, aucune vente à tempérament n'est parfaite tant qu'il n'y a pas paiement d'un acompte qui ne peut être inférieur à 15 p.c. du prix d'achat au comptant.

52) Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 294 a; ayrıca bkz. **Schefold**, sh. 338.

53) Bu yetkiye dayanılarak çıkartılan 20.2.1964 tarihli Kararnamede, çeşitli mal grupları için 5 - 30 ay arasında değişen farklı süreler öngörülmüştür (Bu konuda bkz. **Schefold**, sh. 338).

54) Bu konuda bkz. **Jeanprêtre**, ZSR 1958/II, sh. 733 a; ayrıca bkz. **Ruckstuhl - Thalmessinger**, ZSR 1958/II, sh. 774 a.

55) Bu konuda bkz. **Fromer**, ZSR 1958/II, sh. 770 a.

56) OR 226 d/f. 2. maddesi gereğince, Federal Hükûmet, peşin olarak ödenecek miktarı çeşitli mallar bakımından satış bedelinin % 10 - % 35'i olarak tesbit edebilecek; sözleşmenin üst süresini de 1,5-5 yıl arasında düzenleyebilecektir (Bu konuda bkz. yukarıda 23 no. lu dip not).

mişse, sebepsiz zenginleşme hükümleri gereğince, ödediğini geri isteyebilir⁵⁷.

Kanunî üst sürenin aşılması halinde de aynı müeyyide öngörülmektedir: Satıcı, üst sürenin dolmasından sonra muaccel olan taksitler üzerindeki talep hakkını kaybeder (OR. m. 226d/f. 3). Buna rağmen taksitler ödenmişse, sebepsiz zenginleşme hükümleri gereğince geri alınabilir⁵⁸.

1961 tarihli Avusturya Kanununda da, çeşitli bakımlardan İsviçre Hukukuna benzeyen bir çözüm tarzı kabul edilmiştir. Avusturya Hukukunda da alıcı, en geç satılanın kendisine teslim edildiği anda, malın peşin satış bedelinin belirli bir oranını⁵⁹ ödemek zorundadır (RatG. 3/f. 1). Kanun tarafından öngörülen miktar peşin olarak ödenmeden satılan alıcıya teslim edilmişse, satıcı ödenmeyen kısım üzerindeki talep hakkını kaybeder (RatG. 3/f. 2)⁶⁰.

Aynı şekilde taksitle satım sözleşmeleri Avusturya Hukukunda da bir üst süre ile sınırlanmıştır: Alıcı, "satılanın kendisine teslim edildiği andan itibaren" üç yıl içinde satış bedelinin tümünü ödemek zorundadır (RatG. 3/f. 1). Avusturya Hukukunda kanunî üst süreye uyulmaması halinde farklı bir müeyyide öngörülmektedir. Buna göre satıcı, sadece kanunî üst sürenin aşılması sebebiyle faiz ve sair masraflar bakımından satış bedelinde meydana gelen artışı talep edemeyecektir (RatG. 3/f. 3)⁶¹.

57) **Stofer**, Kommentar, Ergänzungsband 1, sh. 49; **Zweifel**, (Çev: **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1301.

58) Sözleşmenin yapılmasından sonra alıcının iktisadî durumu önemli ölçüde kötüleşmişse, satıcı taksitlerin ödenmesini tecil edebilir. Bu durumda kanunî üst sürenin aşılması câizdir (OR. m. 226d/f. 3).

59) Bu oran malın "peşin satış fiyatının" 3.000 Avusturya Şilini veya daha az olması halinde, peşin satış fiyatının % 10'u; 3.000 Şilini aşması halinde ise, bu miktarı aşan kısmın % 20'si olarak tesbit edilmiştir (Bkz. RatG. 3/f. 1).

60) **Mayrhofer**'in de belirttiği gibi, bu durumda ödenmeyen kısım üzerindeki hak ortadan kalkmaktadır. Bu bakımdan alacak hakkının yaşamakta devam ettiği, sadece dâva edilebilme olanağının ortadan kalktığı **eksik bir borç** söz konusu değildir. Bunun sonucu olarak, alıcı peşin ödemesi gereken miktarı teslimden sonra ifa etmişse, sebepsiz zenginleşme hükümleri gereğince, ödediğini geri alabilir (**Mayrhofer**, sh. 39).

61) Bunun için önce kanunî üst süreyi aşan kısmın, sözleşmede kararlaştırılmış olan tüm ödeme süresine olan oranını tesbit etmek gerekecektir. Bu oran, taksitle satış dolayısıyla malın peşin fiyatında meydana gelen artışla çarpıldığı takdirde, satıcının kanun gereğince alıcıdan talep edemeyeceği miktar elde edilir. Örneğin, sözleşmede taksitlerin ödenmesi için (tes-

Kanaatimizce satış bedelinin belirli bir oranının “sözleşmenin yapıldığı anda” ödenmesi, alıcının korunması bakımından çok daha yararlı olacaktır. Bu suretle alıcı sözleşmeyi yaparken daha iyi düşünmek zorunda kalacak, özellikle gezici satıcılarla yapacağı sözleşmelerde daha dikkatli davranmak gereğini duyacaktır⁶². Nitekim İngiliz Hukukunda satış bedelinin belirli bir oranının sözleşmenin yapıldığı anda ödenmesi öngörülmektedir⁶³. Avusturya ve İsviçre Hukuklarında bu çözüm tarzı “alıcının kanun gereğince, henüz satılan kendisine teslim edilmeden satış bedelinin önemli bir kısmını ödemek zorunda kalması sakıncalı görüldüğünden”, rağbet bulmamıştır⁶⁴. İleri sürülen bütün sakıncalara rağmen, satış bedelinin belirli bir oranının sözleşmenin yapıldığı anda ödenmesinin Alman Hukuku bakımından yararlı olacağını savunulmakta; bu çözüm tarzının aynı zamanda yerleşmiş ticarî uygulamaya da uygun düşeceği belirtilmektedir⁶⁵.

limden itibaren) 3 yıl 6 aylık bir süre öngörülmüşse, kanunî süreyi aşan kısım (6 ay) tüm ödeme süresinin 1/7 sidir. Taksitle satış dolayısıyla faiz v.s. olarak malın peşin satış fiyatında 7.000 Şilin artış meydana gelmişse, satıcının talep edemeyeceği miktar 1.000 Şilin olacaktır (Açıklama ve örnek için bkz. **Mayrhofer**, sh. 49).

62) **Stucki**, sh. 49; ayrıca bkz. **Stofer**, Kommentar, sh. 81/82.

63) Bu konuda bkz. **Stofer**, Kommentar, sh. 81. Bununla beraber, İngiliz Hukukunda peşin olarak ödenecek miktarın oranı ve sözleşmenin bir üst süre ile sınırlanması, daha çok ulusal ekonomi yönünden önem taşımaktadır. Bu konuda bkz. **Meinhardt**, AWD 1965, sh. 23; ayrıca karş. yukarıda 16 no. lu dip not).

64) Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, sh. 34; **Stofer**, Kommentar, sh. 81/82.

65) 1969 tarihli Alman Kanunu, alıcının peşin ödemesi gereken miktar ve taksitle satım sözleşmelerinin üst süresi konusunda herhangi bir hüküm ihtiva etmemektedir. Buna karşı 1954 tarihli tasarıda (Sosyaldemokrat Parti (SPD) tarafından meclise sevk edilmiştir) satış bedelinin 500 Marka kadar olması halinde % 20; 500 Markı aşması halinde ise % 25 oranında peşin ödemede bulunulması öngörülmekteydi. Aynı tasarıda toplam satış fiyatının 1000 Markı aşmaması halinde, sözleşme 12 aylık bir üst süre ile sınırlanmakta; 1000 Markı aşan sözleşmeler için ise azamî 24 aylık bir üst süre öngörülmekte idi.

Bu tasarinın kanunlaşmaması üzerine, yine SPD tarafından meclise getirilen 1964 tarihli tasarıda, alıcının her türlü taksitle satım sözleşmesinde satış bedelinin % 20 sini peşin olarak ödemesi gerekli görülmüştür. Ayrıca hükümete bu oranı % 10 - % 30 arasında değiştirebilme yetkisi de tanınmaktaydı. Bu tasarinın da kanunlaşması mümkün olmamıştır (Bu konuda bkz. **Ostler/Weidner**, Kommentar, sh. 13 vd.; ayrıca bkz. **Ewald**, Neues Teilzahlungsrecht, sh. 31).

3. Alıcının evli olması halinde eşin izni :

İsviçre Borçlar Kanununun 226b/f. 1. maddesinde Mukayeseli Hukuk bakımından oldukça ilginç bir hüküm yer almaktadır. Bu maddeye göre: alıcının evli olması halinde, eşler müşterek hayat sürdükleri ve borç 1000 frankı aştığı takdirde, taksitle satım sözleşmesinin geçerli olabilmesi için eşin yazılı izni gereklidir. Bu iznin en geç sözleşmenin alıcı tarafından imzalanması sırasında verilmiş olması gerekir (OR m. 226b/f. 3)⁶⁶.

Buna benzer bir hükme Hollanda Hukukunda da yer verilmiştir: evin müşterek ihtiyaçları için yapılacak satım sözleşmelerinde, diğer eşin izni gerekir⁶⁷.

Taksitle satım sözleşmelerinin aile bütçesine genellikle ağır borçlar yüklediğini gözönünde tutan kanunkoyucu, bu tip borçlanmalarda her iki eşin fikir birliğine varmasını yararlı görmüştür. Bu suretle aşırı borçlanmalar yüzünden ailede meydana gelen çeşitli geçimsizliklerin de önüne geçilmiş olacaktır⁶⁸.

Zweifel'in deyişi ile taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesinde bir "kader maddesi" olan bu hüküm, az daha kanunun çıkmasına engel olacaktı. Meclis ancak son safhada bu maddenin kanuna alınmasına rıza göstermiştir. Birçok deliller, meclis üyelerinin büyük çoğunluğunun kani olduklarından dolayı değil, bilâkis "son görüş farkını da ortadan kaldırmak için" olumlu oy kullandıklarını gösterecek niteliktedir⁶⁹.

İsviçre Hukukunda evli kadının evlilik birliğini temsil yetkisi, ailenin malî olanakları ile sınırlı olduğundan (ZGB m. 163 - MK. m. 155); doktrinde OR 226b/f. 1. maddesi, evli erkeğin medeni hakları kullanma yetkisini sınırlayıcı bir hüküm olarak görülmektedir⁷⁰. Evli erkek, kadının

66) İsviçre/Türk Borçlar Kanunu sisteminde, bir muamelenin geçerli olarak meydana gelebilmesi için üçüncü bir şahsın izni gereken durumlarda, bu iznin muamele yapıldıktan sonra da verilmesi (icazet) mümkündür. OR 226b/f. 3 bu genel kurala aykırı düşmektedir: Taksitle satım sözleşmelerinde eşin yazılı izni, en geç sözleşmenin alıcı tarafından imzalandığı anda verilmiş olmalıdır. Sözleşmenin yapıldığı anda bu izin mevcut değilse, daha sonra verilecek izin (icazet) sözleşmeyi geçerli hale getiremeyecektir (Bu konuda bkz. **Stofer**, Kommentar, sh. 75).

67) Bu konuda bkz. **Schefold**, sh. 342. ayrıca bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 226a.

68) Bu konuda bkz. **Frank**, ZSR 1958/II, sh. 783a; **Ruckstuhl**, ZSR 1958/II, sh. 772a; ayrıca bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 273a.

69) **Zweifel**, (çev: **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1296.

70) **Stofer**, Grundsätzliche Bemerkungen zum BG über Abzahlungs-

aşırı harcamalarına karşı, ZGB 163. maddesi (MK. m. 155) ile korunmuştur. Buna karşı erkeğin aşırı harcamalarına karşı kadını koruyacak bir hükümü Medeni Kanunda yer almamaktadır. OR 226b/f. 1 bu boşluğu dolduracak ve hiç değilse taksitle satım sözleşmeleri bakımından eşler arasında bir denge sağlayacaktır⁷¹.

Bütün bu olumlu gerekçelere rağmen, maddenin kanuna girmesi isabetli olmamıştır. Bu hükme rağmen evli erkek başka yollardan aynı sonuca ulaşabilecek çeşitli olanaklara sahiptir⁷². Kaldı ki eşin sözleşmeye rıza göstermemesi çok defa ailede huzuru sağlamayacak, bilâkis bu huzurun bozulmasına yol açacaktır⁷³. Bu sebeplerden dolayı evli erkeğin taksitle satım sözleşmeleri bakımından reşit olmayan bir kimse ile aynı seviyede tutulması⁷⁴, İsviçre doktrininde de şiddetle eleştirilmektedir⁷⁵.

4. Alıcının sözleşmeden cayabilme hakkı (Widerrufsrecht) :

Özellikle ev ev dolaşmak suretiyle satış yapan gezgin satıcılar tarafından uygulanan bir takım satış metodları, uygulamada çeşitli şikâyetlerin doğumuna yol açmıştır. Taksitle satım sözleşmelerinde en büyük aksaklıklar bu konuda ortaya çıkmış; bu durum taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesinde en önemli etken olmuştur. Bu tip satış metodları karşısında alıcıyı daha iyi koruyabilmek için uygulamada çeşitli çarelere başvurulmuş ise de, arzulanan sonuç elde edilememiştir⁷⁶.

und den Vorauszahlungsvertrag, Festgabe zum schweizerischen Juristentag, Basel 1963, sh. 231 (242); Zweifel, (Çev. Eğilmezler), Ad. Der. 1963, sh. 1297.

71) Ruckstuhl, ZSR 1958/II, sh. 772a.

72) Bu konuda bkz. Zweifel, (Çev: Eğilmezler), Ad. Der. 1963, sh. 1297.

73) Stofer, ZSR 1958/II, sh. 274a; karşı. Ruckstuhl, ZSR 1958/II, sh. 772a.

74) OR 226b/f. 1 ve 3. maddesi aynı zamanda reşit olmayan bir kimse tarafından yapılan taksitle satım sözleşmelerinin geçerlik şartlarını düzenlemektedir. Böyle bir durumda sözleşmenin geçerli olabilmesi için, kanunî mümessilin yazılı izni gerekir. Stofer'e göre her iki durumun aynı maddede düzenlenmesi, evli erkeğin reşit olmayanlarla bir tutulduğunu göstermektedir (Stofer, Festgabe zum schweiz. Juristentag, sh. 241).

75) Bu konuda bkz. Stofer, Festgabe zum schweiz. Juristentag, sh. 142; ayrıca bkz. Stofer, ZSR 1958/II, sh. 274a; Zweifel, (Çev: Eğilmezler), Ad. Der. 1963, sh. 1297; konunun Alman Hukuku yönünden değerlendirilmesi için bkz. Erdsiek, Probleme des Kundenschatzes im Abzahlungsgeschaeft, NJW 1961, sh. 1806 (1807).

76) Bu tip sözleşmelerde, alıcıyı sömürme (gabin) hükümleri ile ko-

Klâsik hukuk normlarının etkisizliği karşısında, alıcıyı koruma endişeleri sözleşmeler hukukunun temel taşlarından sayılan "pacta sunt servanda" prensibini bir kenara bıraktıracak kadar ağır basmıştır: Alıcının tecrübesizliğinden yararlanan, alışılmamış bir takım satış metodları ile onu adetâ sözleşmeyi yapmaya mecbur eden satıcı, sözleşmeye bağlılık prensibinden yararlanamamalı idi. Bu düşüncenin bir sonucu olarak, bu tip satışlarda alıcıya tek taraflı olarak sözleşmeden dönebilme olanağının tanınması teklif edilmiştir. Daha 1931 tarihli Avusturya kanun tasarısında, mutad satış mahalleri dışında yapılan taksitle satın sözleşmelerinde, alıcıya 3 gün içinde sözleşmeden dönebilme olanağı tanınıyordu⁷⁷.

Bununla beraber, klâsik hukuk prensiplerinden ayrılış kolay olmamıştır. Alıcıyı korumak için zorunlu gözükse bile, sözleşmeye bağlılık prensibinin çiğnenmesi büyük tepkilerde yol açmıştır: Hukukun temel prensiplerine tamamen ters düşen bu tedbirin, sözleşmeler hukukunun diğer alanlarına da yayılacağı; bu suretle hukuk güvenliğinin ortadan kalkacağı ileri sürülmüştür⁷⁸. Ayrıca böyle bir olanağın alıcıyı sözleşmeyi yaparken sorumsuzca davranmaya teşvik edeceği ve beklenenin tam tersine sonuçlar doğuracağı iddia edilmiştir⁷⁹. Bir başka sorun olarak da, bu olanağın alıcı tarafından kötüye kullanılmasının ne şekilde önleneyeceği; özellikle cayma süresi içinde satılanın alıcı tarafından kullanılması veya yıpratılması halinde, satıcının ne şekilde korunacağı ortaya atılmıştır⁸⁰.

ruyabilme olanağı mevcut değildir. Zira sözleşmede kararlaştırılan satış bedeli ile, satılanın gerçek değeri arasında çok defa "açık bir nisbetsizlik" söz konusu olmamaktadır (Bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 283a). Alıcının "irade noksanlığı"na dayanabilme olanağı da büyük ölçüde nazari kalmaktadır. Bir taraftan ispat zorluğu, diğer taraftan hukuk kurallarının gereği gibi bilinmemesi yüzünden alıcının bu yola başvurması oldukça güçtür. Bu güçlüğü kısmen olsun hafifletebilmek amacıyla, Alman uygulamasında ispat yükünün yer değiştirmesi benimsenmişse de, bu uygulama da yetersiz kalmıştır (Bu konuda bkz. **Liebs**, *Reurecht des Kaeufers an der Haustür*, Göttingen 1970, sh. vd.).

77) **Mayrhofer**, sh. 151.

78) **Stucki**, sh. 48.

79) Bu konuda bkz. **Erdsiek**, NJW 1961, sh. 1807; ayrıca bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 276a.

80) Bu tehlike karşısında satıcıyı koruyabilmek amacıyla satılanın dönme süresi sonunda alıcıya teslim edilmesi düşünülebilirse de, bu takdirde alıcının acil ihtiyaçlarını taksitle satın alabilme olanağı ortadan kalkacaktır (**Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 276a; karşı. **Erdsiek**, NJW 1961, sh. 1807).

Bütün bu olumsuz tepkilere rağmen, Mukayeseli Hukukta alıcıya bu şekilde olağanüstü bir yetki tanıyan ülkelerin sayısı gittikçe artmaktadır⁸¹:

Böyle bir tedbire ilk olarak Avusturya Hukukunda yer verilmiştir. 1961 tarihli Avusturya Kanununa göre, alıcı "mutad satış mahalleri dışında yapılan taksitle satış sözleşmelerinden", sözleşmenin bir nüshasının kendisine iade edildiği tarihten itibaren 5 gün içinde dönebilme olanağına sahiptir (RatG. § 4/f. 1)⁸². Alıcıya kanun gereği tanınan bu hakkın, sözleşme ile kısıtlanması veya ortadan kaldırılması geçerli değildir (RatG. § 15/f. 1 bent 3). Sözleşmede bu hakkın kullanılması halinde alıcının pişmanlık akçesi ödeyeceği şart koşulmuşsa, bu şart bâtildir. Beş günlük süre içinde satılan alıcı tarafından kullanılmış ve yıpratılmışsa, satıcı uygun bir tazminat talep edebilecektir (RatG. § 5/f. 1)⁸³.

İngiliz Hukukunda da benzer bir çözüm tarzı kabul edilmiştir. 1965 tarihli Hire-Purchase Act'a göre, alıcı dükkân veya benzeri yerler dışında yapılmış olan taksitle satım sözleşmelerinden, sözleşmenin bir nüshasının kendisine iade edildiği tarihten itibaren 4 gün içinde dönebilme hakkına (right of cancellation) sahiptir⁸⁴.

İsviçre Hukukunda ise pratik sonuçları bakımından aynı olmakla beraber, nazarî bakımdan farklı bir çözüm tarzı benimsenmiştir. OR 226c. maddesine göre: taksitle satım sözleşmesi ile alıcının bağlı sayılabilmesi için, sözleşmenin bir nüshasının alıcıya iade edildiği tarihten itibaren 5 günlük bir sürenin geçmesi gerekir. Bu süre içinde alıcı yazılı olarak bildirmek şartıyla, sözleşmeden cayabilir. Alıcının bu haktan önceden feragat etmesi geçersizdir⁸⁵.

81) Bu ülkelerin listesi ve ilgili literatür için bkz. **von Hippel**, *Wider-rufsrecht des Abzahlungskäufers bei Haustürgeschäften*, *Rabel's Zeitschrift* 1970, sy. 3-4, sh. 504; ayrıca bkz. **Schefold**, sh. 337 vd.

82) RatG. 11/f. 1 gereğince kitap, mecmua, müzik ve sanat eserlerinin satışında, taksitle satım sözleşmesinin yazılı olarak yapılması şart değildir. Bu durumlarda 5 günlük süre sözleşmenin yapıldığı andan itibaren hesap edilecektir. Bu konuda fazla bilgi için bkz. **Mayrhofer**, sh. 155 (158).

83) Bu konuda bkz. **Mayrhofer**, sh. 153.

84) Bu konuda bkz. **Meinhardt**, *AWD* 1965, sh. 22; ayrıca bkz. **von Hippel**, *Rabels Zeitschrift*, 1970, sh. 505 ve orada gösterilen literatür.

85) İsviçre doktrinde alıcının, satıcının iş muhitinden ayrıldıktan sonra veya onun iradesinin etkisinden kurtulur kurtulmaz, sözleşmeden cayma hakkından feragat edebileceği kabul edilmektedir. Federal Mahkeme ise aksi fikirde gözükmektedir. Taksitle satım sözleşmesinde satıcı mülkiyeti saklı tutmuşsa, mülkiyeti saklı tutma anlaşmasının tescil edilebilmesi için, alıcının her iki tarafça imzalanan sözleşmenin bir nüshasını asgarî 5 gün

Bu suretle İsviçre Hukukunda taksitle satım sözleşmeleri kanun gereği “geciktirici şarta” bağlı olarak yapılabilecektir: Taksitle satım sözleşmesi, kanunda öngörülen süre içinde alıcı sözleşmeden caymadığı takdirde geçerli olmaktadır⁸⁶. Bu çözüm tarzının benimsenmesi ile, alıcıya sözleşmeden dönebilme olanağının tanınması halinde ortaya çıkabilecek nazarî sakıncalar, kısmen de olsa önlenmiş olmaktadır. Alıcı bu hakkı kullanmakla tamamlanmış bir sözleşmeden dönmekte, bilâkis taksitle satım sözleşmesi ancak “cayma hakkının” kullanılmaması halinde hukuken bağlayıcı olmaktadır⁸⁷.

İsviçre Hukukunun bir diğer özelliği de, “cayma hakkının” kullanılması bakımından sözleşmenin satıcının mutad iş yerinde yapılması ile, gezgin satıcılar tarafından alıcının konutunda yapılması arasında bir fark gözetilmemesidir. Alıcı, kendiliğinden satıcının iş yerine gidip, bir taksitle satım sözleşmesi imzalamış olsa dahi, belirli süre içinde sözleşmeden cayabilecektir⁸⁸.

Hükûmet tasarısında, cayma hakkını kullanan alıcının, malın peşin satış bedelinin % 3'ünü aşmamak üzere pişmanlık akçesi ödemesi öngörülmekteydi. Parlamento bu hükmü sakıncalı görmüştür. Alıcının cayma hakkını kullanmasına, satıcıya karşı tazminat ödemekle yükümlü tutulmak suretiyle engel olunmamalıydı. Sonuç olarak, cayma hakkını kullanan alıcıdan pişmanlık akçesi talep edilemeyeceği kabul edildi (OR m. 226c/f. 3)⁸⁹. Ancak satılan 5 günlük sürenin geçmesinden önce alıcıya

önce aldığını ve bu müddet içinde sözleşmeyi yapmaktan caymadığını ispat edilmesi gerekecektir. Bu suretle Federal Mahkeme, 5 günlük sürenin geçmesinden önce alıcının sözleşmeden vazgeçebilme hakkından feragatini mümkün görmemektedir. Bu konuda özellikle bkz. **Zweifel**, (Çev: **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1299.

86) Cayma hakkının kullanılması, niteliği gereğince “yenilik doğuran bir haktır”. Borçlar Kanununun genel hükümleri gereğince, cayma beyanının en geç 5 günlük sürenin son günü satıcıya ulaşmış olması gerekecektir. OR 226c/f. 1. maddesi bu genel kuraldan ayrılmış ve cayma beyanının süresinin son günü postaya verilmiş olmasını yeterli saymıştır. Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 279a; karşı. **Castelberg**, ZSR 1958/II, sh. 796a.

87) **Zweifel**, (Çev: **Eğilmezler**), Ad. Der. 1963, sh. 1299.

88) Sözleşmeden cayabilme hakkının bu derece geniş tutulması doktrinde tenkit edilmektedir (Bkz. **Ruchstuhl**, ZSR 1958/II, sh. 773a; ayrıca bkz. **Erdsiek**, NJW 1961, sh. 1807).

89) Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 277a. Federal Mahkemeye göre, cayma hakkının kullanılması halinde pişmanlık akçesi ödenmeyeceği, sözleşme metninde **açıkça** yer almalıdır (BGE 90 III 29).

teslim edilmişse, alıcı "mutad tecrübe ve muayene" sınırları içinde satılardan yararlanabilecektir. Bu sınırın aşılması halinde sözleşme kendiliğinden kesinlik kazanır ve cayma hakkı kullanılamaz (OR. m. 226c/f. 2).

Alman Hukukunda ise, benzer bir hükmün kanunlaşması son safhada engellenmiştir. 1969 tarihli kanuna esas teşkil eden tasarıda, mutad satış yeri dışında meydana gelen taksitle satım sözleşmelerinden, alıcının bir hafta içinde cayabileceği öngörülmekteydi. Tasarıyı incelemekle görevlendirilen "İktisat Komisyonu" bu hükmü olumlu karşılamış; buna karşı "Hukuk Komisyonu" bu maddeyi tasarıdan çıkartmıştır. Tasarının Federal Mecliste görüşülmesi sırasında maddenin yeniden kanun metnine dahil edilmesi teklif edilmişse de, tüm tasarının tehlikeye düşmesi sonucu, bu teklif geri alınmıştır⁹⁰. Böyle bir hükmü kapsayan yeni bir kanun tasarısı halen meclis komisyonlarında görüşülmektedir. Bu tasarıların 1973 seçimlerinden önce kanunlaşması hususunda, iktidarda bulunan Sosyal Demokrat - Liberal Parti koalisyonunda anlaşmaya varılmıştır⁹¹.

Kanunda yer almamasına rağmen, belirli şartların gerçekleşmesi halinde alıcının taksitle satım sözleşmesinden vazgeçebileceği Alman uygulamasında kabul edilmiştir. Oldenburg Eyalet Mahkemesinin 8.1.1969 tarihli bir kararında satıcı tarafından evinde ziyaret edilen ve bir taksitle satım sözleşmesi yapmaya ikna edilen alıcının, sözleşmeyi yaparken gereği gibi düşünebilme olanağından yoksun bulunduğu gerekçesinden hareket edilerek, satıcının etkisinden kurtulduktan sonra sözleşmeden cayabilmesi mümkün sayılmıştır⁹². Mahkemeye göre, dürüstlük kuralı uyarınca alıcıya sözleşmeyi imzalamadan önce etraflıca düşünebilme olanağının sağlanması gerekir. Sözleşmenin yapılması sırasında bu olanak alıcıya tanınmamışsa, kısa bir süre sonra bildirilen cayma beyanının satıcı

90) Bu konuda fazla bilgi için bkz. **Liebs**, sh. 11-13; ayrıca bkz. **Gerlach**. *Aenderung des Abzahlungsgesetzes*, NJW 1969, sh. 1939 (1942).

91) *Süddeutsche Zeitung*, 1.2.1972, sh. 13.

92) Karara konu teşkil eden olayda gezgin bir satıcı tarafından evinde ziyaret edilen iki çocuk annesi az gelirlili bir alıcı, çocuklarının okuldaki başarısızlıklarını giderebilmek gerekçesiyle, taksitle bir yazı makinesi almaya ve çocukları daktilo öğrenme kurslarına kayıt ettirmeye ikna edilmiştir. Sözleşmenin yapılması sırasında satıcının okul idarecileri tarafından gönderildiği izlenimini yarattığı ve sözleşmenin meydana gelmesinde bu izlenimin etkili olduğu ispat edilememiştir. Buna rağmen mahkeme alıcının bu iddiasını uygulamada sık sık rastlanan satış metodları karşısında "inandırıcı" bulmuştur. Karar için bkz. MDR 1969, sh. 392; kararın olumlu değerlendirilmesi için bkz. **Schuffenhauer**, MDR 1970, sh. 17; **Mittelstein**, MDR 1970, sh. 18; aksi görüşte **Loebell**, MDR 1969, sh. 726.

tarafından kabul edilmesi gerekir. Mahkeme bu sonuca ulaşırken, o sırada mecliste görüşülmekte olan kanun tasarısına da dayanmış ve henüz kanunlaşmamış olmasına rağmen, yaygın bir şekilde benimsenmiş olan bu çözüm tarzının dürüstlük kuralının uygulanmasında gözönünde tutulmasında bir sakınca görmemiştir⁹³.

5. Satıcının sözleşmeden dönme olanağının kısıtlanması :

Taksitle satım sözleşmelerinde alıcıyı bekleyen en büyük tehlike, taksitleri zamanında ödeyememek ve semen gecikmesine düşmektir. Taksitle satım sözleşmeleriyle ilgili ilk düzenlemelerde, alıcı bu tehlike karşısında korunmak istenmiştir. Örneğin semen gecikmesi halinde tüm satış bedelinin muaccel olabilmesi için, alıcının birbirini takip eden iki taksitte gecikmesi ve bu iki taksit tutarının satış bedelinin belirli bir oranını teşkil etmesi öngörülmüştür. Aynı şekilde gecikme sebebiyle sözleşmeden dönülmüşse, alıcının o zamana kadar ödediği taksitlerin satıcıda kalması önlenmiştir⁹⁴. Buna karşı gecikme nedeniyle satıcının sözleşmeden dönme hakkı herhangi bir şekilde kısıtlanmamıştır. Alıcı sadece bir taksidi ödemede gecikse bile, satıcı —sözleşmede açıkça saklı tutmuşsa— sözleşmeden dönebilecektir⁹⁵. Satıcının özellikle satılanın mülkiyetini saklı tutması halinde, bu durum adaletsiz sonuçlara yol açmaktadır. Bu haksız sonuçları önleyebilmek amacıyla, taksitle satım sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesi sırasında, satıcının sözleşmeden dönebilme olanağı çeşitli biçimlerde kısıtlanmıştır.

Örneğin satış bedelinin belirli bir oranının ödenmesi halinde, satıcının sözleşmeden dönebilme olanağının tamamen ortadan kalkması veya bu hakkı kullanılabilmesi için yargıç kararının aranması teklif edilmiştir. İngiliz Hukukunda satış bedelinin üçte biri ödenmişse, satıcının sözleş-

93) Kararda açıkça yer almamış olmasına rağmen, satıcının gerçeğe aykırı olarak okul idarecileri tarafından gönderildiği izlenimini yaratması, sözleşmenin yapılması sırasında işlenen kusur (culpa in contrahendo) olarak kabul edilebilir. Bu takdirde satıcı, alıcının bu yüzden doğan zararını gidermek zorundadır. BGB § 249 gereğince zarar veren, zarar verici olaydan önceki durumu sağlamak zorunda olduğundan, mahkeme alıcının sözleşme ile bağlılıktan kurtarılmasına karar verebilir. Bu yorum için bkz. **Liebs**, sh. 23.

94) Bu konuda bkz. yukarıda dip not 12.

95) Bu konuda bkz. **Ewald**, sh. 50.

96) 1938 tarihli Hire Purchase Act (sect. 11) da yer alan bu hüküm 1965 tarihli kanun bakımından da geçerlidir. Bu konuda fazla bilgi için bkz. **Stucki**, sh. 26.

meden dönüp, satılanı geri isteyebilmesi için yargıç kararı gereklidir⁹⁶. İsviçre doktrinde de, taksitle satım sözleşmesine bağlı olarak kararlaştırılan mülkiyeti saklı tutma şartının, satış bedelinin 4/5'ünün ödenmesi halinde ileri sürülememesi veya hiç değilse bu konuda yargıç kararının aranması teklif edilmiştir⁹⁷. Aynı çözüm tarzı Alman Hukuku için de yararlı görülmektedir⁹⁸. Ancak bu teklif, "mülkiyeti saklı tutma kaydının değerini önemli ölçüde azaltacağı" gerekçesiyle İsviçre Hukukunda rağbet bulmamıştır⁹⁹.

Buna karşı İsviçre Borçlar Kanununun 226 h/f. 2. maddesinde, alıcıyı koruyabilmek amacıyla başka bir çözüm tarzı benimsenmiştir: Semen gecikmesi sebebiyle sözleşmeden dönebilmek için satıcının bu hakkı sözleşme ile açıkça saklı tutması; ve birbirini takip eden ve toplam satış bedelinin en az 1/10'ini teşkil eden taksitlerin ödenmesinde gecikilmesi gerekir¹⁰⁰. Bu suretle satıcının sözleşmeden dönebilme olanağı da, gecikme nedeniyle tüm satış bedelinin muaccel olması (muacceliyet şartı) ile eşit şartlara bağlanmıştır. Ayrıca satıcı sözleşmeden dönmeden önce, alıcıya borcunu ödeyebilmesi için en az 14 günlük bir süre tanımak zorundadır (OR. m. 226h/f. 3). Bu durum karşısında taksitle satım sözleşmelerinin "kesin vadeli bir işlem" (Fixgeschäft) olarak yapılabilme olanağı ortadan kalkmaktadır¹⁰².

Semen gecikmesine düşen alıcıya, OR 226 k. maddesinde bir başka olanak daha tanınmaktadır: Alıcı yargıca başvurmak suretiyle kendisine ödeme kolaylığı sağlanmasını ve satıcının sözleşmeden dönme hakkını kullanmasına engel olunmasını talep edebilecektir. Yargıcın taksitlerin ödenme koşullarını yeniden düzenleyebilmesi ve satıcının sözleşmeden dönme hakkını engelleyebilmesi için, alıcının gelecekte edimini aksaksız olarak yerine getireceği hususunda garanti vermesi ve sözleşme şartlarının

97) **Stückli**, sh. 75; ayrıca bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 330a.

98) Bu konuda bkz. **Ewald**, sh. 50.

99) Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 330a.

100) OR 226h/f. 2. maddesi gereğince alıcının toplam satış bedelinin 1/4'ini teşkil eden bir tek taksidi ödemede gecikmesi veya sadece son taksidi ödememiş olması halinde de, satıcı sözleşmeden dönebilecektir. Bu suretle satış bedelinin dört eşit takside bağlanması halinde, satıcının sözleşmeden dönebilmek için satış fiyatının yarısının ödenmemesini beklemek zorunda kalması veya son taksitlerin ödenmemesi şeklinde bir alışkanlığın doğması önlenmek istenmiştir (**Stofer**, Kommentar, sh. 104/105). Benzer bir hükme yer veren 1965 tarihli İspanyol kanunu için bkz. **Böckl**, AWD 1966, sh. 200.

101) **Stofer**, Kommentar, sh. 105.

daki bu değişikliğin satıcı için herhangi bir sakınca yaratmaması gerekir¹⁰².

Kanaatimizce satış bedelinin belirli bir kısmının ödenmesinden sonra satıcının sözleşmeden dönebilme olanağının ortadan kalkması, özellikle mülkiyeti saklı tutma kaydının sona ermesi sakıncalıdır. Böyle bir çözüm tarzı, satış bedelinin sadece muayyen bir kısmının ödenmesinin zorunlu olduğu veya — hiç değilse — bu oranı aşan kısmın ödenmemesine göz yumulacağı inancının alıcıda yerleşmesine yol açabilir. Satış bedelinin belirli bir kısmının ödenmesinden sonra, satıcının sözleşmeden dönebilmek için yargıca başvurmak zorunda kalması da, ideal bir çözüm tarzı olmaktan uzaktır. Yargıca müracaat zorunluluğunun satıcıya yüklenmesini haklı gösterecek bir sebep mevcut değildir. Bu bakımdan İsviçre Hukukunda benimsenen çözüm tarzı, kanaatimizce en uygun çözüm tarzıdır : Sözleşmeden dönebilmek için belirli koşulların gerçekleşmesi arandığından, satıcı bakımından bu imkânın kullanılması ağırlaşmakta; bu durumda dahi alıcı yargıcın himayesinden yararlanabilme olanağına sahip olmaktadır. Ancak yargıca başvurma yükü semen borcunu zamanında yerine getirememiş olan alıcıya ait olacaktır ki, bu sonucu haksız görmeye imkân yoktur. Nitekim 1957 tarihli Belçika Kanununda da, benzer bir çözüm tarzı benimsenmiştir¹⁰³.

6. Alıcıyı korumak için öngörülen diğer tedbirler :

- a) *Bakiye borcu bir defada ödemek suretiyle borçtan kurtulabilme olanağının alıcıya tanınması :*

Taksitle satım sözleşmelerinde alıcının semen borcunu belli bir süre içinde yerine getirmesi kararlaştırılmaktadır. Bununla beraber, alıcıya tanınan bu vâde, sadece borçlunun (alıcı) yararına sonuçlar doğurmakta; satıcı da bundan yararlanmaktadır : Peşin satış fiatı ile taksitle satım fiatı arasındaki fark, büyük ölçüde bu vâde gözönünde tutularak hesaplanmaktadır. Genel kural gereğince ifanın vâdeden önce yapılmasında alacaklının kayda değer bir menfaati varsa, borçlu vâdeden önce ifada bulunduğu için borçtan herhangi bir indirim yapılmasını talep

102) Bu konuda fazla bilgi için bkz. **Stofer**, Kommentar, sh. 116.

103) 1957 tarihli Belçika Kanununa göre alıcı en az iki taksidi veya toplam satış bedelinin % 20'sini ödemedede gecikmişse, satıcı sözleşmeden dönebilecektir (m. 10/f. 1). Eğer satılanın mülkiyeti saklı tutulmuşsa, bu takdirde satılanın başkasına temlik edilmesi veya sözleşmeye aykırı biçimde kullanılması da bir dönme sebebidir (Bu konuda bkz. **Priggert/Welter**, NJW 1960, sh. 520).

edemez (karş. OR m. 81/II, BK. m. 80/c. 2; ayrıca bkz. BGB § 272). Bu kural taksitle satım sözleşmelerinde de geçerlidir¹⁰⁴.

Buna rağmen taksitle satım sözleşmelerinde bu genel kuraldan uzaklaşmış ve alıcıya bakiye borcu vâdeden önce ödemek suretiyle, borçtan kurtulabilme olanağı tanınmıştır. Böyle bir durumda satıcı, vâde dolayısıyla satış fiyatında meydana gelen artışın uygun bir oranda azalmasını katlanmak zorundadır.

Örneğin, İsviçre Borçlar Kanununun 226.g. maddesine göre, alıcı — taksitler için poliçe veya bono vermemiş olmak kaydıyla — dilediği anda bakiye borcu bir defada ödemek suretiyle borçtan kurtulabilecektir. Bu durumda satıcı, vâde dolayısıyla peşin satış fiyatında meydana gelen her türlü artışın, sözleşme süresindeki kısaltmaya uygun olarak en az 1/2 oranında indirilmesine rıza göstermek zorundadır¹⁰⁵.

1957 tarihli Belçika Kanununda da benzer bir çözüm tarzı benimsenmiştir¹⁰⁶.

1961 tarihli Avusturya Kanunu da, alıcının bakiye borcun tümünü veya taksitlerin bir kısmını vâdeden önce ödemeye yetkili olduğunu belirtmektedir (RatG. § 7). Ancak vâdeden önce borcunu ödeyen alıcının, borçtan uygun bir indirim yapılmasını talep edip edemeyeceği konusunda kanunda bir açıklık mevcut değildir. Tasarının “Hukuk Komisyonu”nda görüşülmesi sırasında, alıcının böyle bir indirimin yapılmasını talep edebileceği sonucuna varılmış; aksi takdirde satıcının sebepsiz yere zenginleşeceği (condictio causa finita) belirtilmiştir. Bu gerekçe ile maddeye herhangi bir ilâve yapılması gereksiz görülmüştür¹⁰⁷. Doktrinde alıcının bakiye borcun tümünü bir defada ödemesi halinde uygun bir indirim yapılması haklı görülmekte; buna karşı bir veya birkaç taksidin vâdeden önce ödenmesi halinde, böyle bir indirim red edilmektedir¹⁰⁸.

b) *Taksitle satım sözleşmelerinde “tahkim şartı”nın yasaklanması ve yetkili mahkemenin tâyini :*

Taksitle satım sözleşmelerinde, sözleşmeden doğacak ihtilâflar için satıcının ikametgâhı mahkemesini yetkili kılan “yetki şartı”nın kararlaştırılması yaygın bir hal almıştır. Bu durumda alıcı çok kez uzak bir

104) **Stofer, Kommentar**, sh. 99.

105) Fazla bilgi için bkz. **Stofer, Kommentar**, sh. 99 vd. ayrıca bkz **Stofer, ZSR 1958/II**, sh. 327a.

106) Bu konuda bkz. **Priggert/Welter, NJW 1960**, sh. 520.

107) **Mayrhofer**, sh. 167.

108) **Mayrhofer**, sh. 167/168.

mahkemede hakkını savunmak zorunda kalmakta; gerek savunma olanakları, gerekse mahkeme masrafları bakımından büyük güçlüklerle uğramaktadır. Bu uygulamaya aynı zamanda mahkemelerin yükünün büyük ölçüde ağırlaşmasına yol da açmaktadır¹⁰⁹. Bu sebeplerden dolayı taksitle satım sözleşmelerinde, alıcının ikametgâhı mahkemesi dışında bir mahkemeye yetki tanıyan "yetki şartları"nın yasaklanması yoluna gidilmiştir¹¹⁰. Bu tedbire paralel olarak, tarafların (özellikle alıcının) yargılamanın bitimine kadar yetki itirazında bulunabilmesi ve mahkemenin de yargılamanın bitimine kadar yetkisizliğini re'sen nazara alıp yetkisizlik kararı verebilmesi öngörülmektedir¹¹¹.

Diğer hukuklardan farklı olarak, İsviçre Borçlar Kanununun 226 l. maddesinde taksitle satım sözleşmelerinde "tahkim şartı" da yasaklanmıştır. Buna gerekçe olarak, tahkim yolunun normal yargı yollarına nazaran alıcı için daha fazla masrafı gerektirmesi; hakemlerin tarafsızlığı ve ehliyeti konusunda alıcının önceden bir değer hükmü vermesinin mümkün olamaması gösterilmektedir¹¹².

c) *Ücret alacağının temliki :*

Taksitle satım sözleşmelerinde alıcının, borcuna karşılık olarak satıya gelecekteki ücret alacaklarını veya sosyal sigortalara karşı sahip olacağı talep haklarını temlik etmesi oldukça yayılmıştır. Genellikle hayatî masrafların karşılanmasına yarayan ücret alacaklarının; henüz alıcının eline geçmeden tüketilmesi çeşitli bakımlardan sakıncalı görülmüştür¹¹³.

İsviçre Borçlar Kanununun 226 e. maddesinde, gelecekteki ücret alacaklarının temliki (taksitle satım sözleşmeleri bakımından) iki buçuk yıllık bir üst süre ile sınırlanmıştır. Ayrıca icra memurlarının, her münferit olayda ilgilinin talebi üzerine alıcının asgarî geçim haddini tesbit etmesi öngörülmektedir¹¹⁴.

109) Bu konuda fazla bilgi için bkz. **Ewald**, 30/31.

110) Bu konuda bkz. AbzG. § 6a; 1957 tarihli Belçika Kanunu m. 22; OR m. 2261; RatG. § 12.

111) Avusturya Hukuku için bkz. RatG. § 12/f. 2; ayrıca bkz. **Mayrhofer** sh. 245 (254); Alman Hukuku için bkz. **Ostler/Weidner**, Kommentar, sh. 566, Anm. 4.

12) Bu konuda bkz. **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 338a; ayrıca bkz. **Stofer**, Kommentar, sh. 119.

113) Bu konuda bkz. **Ewald**, sh. 83; ayrıca bkz. **Ewald**, Neues Teilzahlungsrecht, sh. 70/71; **Stofer**, ZSR 1958/II, sh. 317a.

114) **Stofer**, Kommentar, sh. 93; **Zweifel**, (çev: **Eğilmezler**), Ad. Der 1963, sh. 1302.

1957 tarihli Belçika Kanununda ise, taksitle satım sözleşmelerinden doğan borçlar için memur maaşları ve işçi ücretlerinin ancak 1/5 inin temlik veya haczedilebileceği öngörülmekte; ücret temlik veya ücretin haczi yüzünden iş sözleşmelerinin feshi yasaklanmaktadır¹¹⁵.

V. SONUÇ

Taksitle satım sözleşmelerinin günün ihtiyaçlarına uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesi, hukukî olduğu kadar iktisadî bakımdan da önem taşıyan bir sorundur. Böyle bir düzenlemede taksitle satım sözleşmelerinin hukukî ve iktisadî cephesi birlikte ele alınmalıdır. Plânlı kalkınma devresine giren Türk ekonomisi, temel hedef olarak sanayileşmeyi öngörmektedir. Bu devrede belirli bir aşamaya ulaşan Türk sanayiinin, kendine özgü bir takım sorunlarla karşı karşıya bulunduğu bir gerçektir. Bu sorunların başında yatırım için sermaye bulmaktan çok, ürünlere alıcı bulmak gelmektedir. “İç piyasa darlığı nedeniyle sanayi kesiminde, talebe kıyasla arz potansiyeli daha yüksek bir seviyeye erişmiştir... Bu dönem için (atıl kapasite nedeniyle) üretimin arttırılması, yatırımlardan çok, sanayi ürünlerine olan talebin arttırılmasına bağlıdır”¹¹⁶.

Hiç bir toplumun, gerekli iç pazar genişliği yaratılmadıkça sanayileşmede etkili olamayacağı, çağımızda çok iyi bilinen bir gerçektir. Taksitle satımlar, böyle bir iç pazarın yaratılmasında en önemli etken olmaktadır¹¹⁷. Nitekim Devlet Plânlama Teşkilâtı da bu gerçeği gözönünde tutmuş, “taksitle satışları finanse etmekte ihtisaslaşacak yeni bir tip mali müessesenin kurulmasını” yararlı görmüştür¹¹⁸. Bu konuda hazırlanan raporda : “daha fazla fon temin edilmesi ve daha elverişli şartlarla tüketiciye kredi verilmesi halinde üretimi ve satışları arttırmanın mümkün” olacağı sonucuna ulaşılmakta; “yeni malî kaynakların yaratılması milli ekonomi açısından da arzuya değer görülmektedir”¹¹⁹.

Bu gelişim karşısında yakın bir gelecekte yurdumuzda taksitle satış çığırının açılması beklenmelidir. Ancak Borçlar Kanunumuzun taksitle

115) Fazla bilgi için bkz. **Priggert/Welter**, NJW 1960, sh. 520; **Ewald**, Neues Teilzahlungsrecht, sh. 71.

16) **İlkin Akın**, Türk sanayileşmesinde bir dönemeç, Milliyet, 29 Şubat 1972.

117) Bu konuda bkz. yukarıda dipnot 15 ve ilgili metin.

118) “Banka kredi sisteminin yeniden düzenlenmesi” adlı rapor, sh. 205.

119) Adı geçen rapor, sh. 208-209.

satım sözleşmelerini düzenleyen hükümleri, böyle bir devrenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyede değildir. Bu bakımdan taksitle satışlar teşvik edilirken, bu satışların alıcı yönünden doğurabileceği olumsuz sonuçlar da gözönünde tutulmalı ve taksitle satım sözleşmelerinin hukukî ve iktisadî cephesi birlikte düzenlenmelidir. Bu konuda Mukayeseli Hukukta karşılaşılan sorunlar ve bu sorunları çözümlenebilmek için alınan tedbirler, kanunkoyucu için vazgeçilmez bir kaynak teşkil edecektir.

KISALTMALAR

AbzG.	:	Abzahlungsgesetz (Taksitle satışlar hakkında Alman Kanunu)
Ad. Der.	·	Adalet Dergisi
AWD	:	Aussenwirtschaftsdienst des Betriebs - Beraters
D.P.T.	:	Devlet Plânlama Teşkilâtı
MDR	:	Monatsschrift für Deutsches Recht
NJW	·	Neue Juristische Wochenschrift
OR.	:	Obligationenrecht (İsviçre Borçlar Kanunu)
Rabel's Zeitschrift	:	Rabel's Zeitschrift für auslaendisches und internationales Privatrecht
RatG.	·	Ratengesetz (Taksitle satışlar hakkında Avusturya Kanunu)
ZSR	·	Zeitschrift für Schweizerisches Recht